

Geloven voorbij grenzen

bezinning

nieuwe

Bezinning 61

Onder vermelding van de titel te bestellen bij:

Raad van Kerken in Nederland
Kon. Wilhelminalaan 3
3818 HN Amersfoort
☎ 033 4633844
✉ rvk@raadvankerken.nl
🌐 www.raadvankerken.nl

Prijs: € 7,00 (inclusief portokosten)

COLOFON

Samenstelling

De uitgave is samengesteld door de reflectiegroep Vluchtelingen, bestaande uit:
Ineke Bakker, Stek en Protestantse Diaconie Den Haag
Rian Ederveen, LOS Rotterdam
Hans Roldanus, emeritus hoogleraar theologie RU Groningen
Fred van Iersel, voorzitter beraadgroep Samenlevingsvragen Raad van Kerken
John van Tilborg, INLIA Groningen
Christoph Grüll, promovendus religiewetenschappen RU Groningen
Christien Crouwel, algemeen secretaris Raad van Kerken
Jan van der Kolk, voorzitter werkgroep Vluchtelingen Raad van Kerken

Vormgeving

Beppie van Laar

Omslag

Ontwerp: Marijke Kamsma – bliksemzwart.nl

Illustraties/foto's

Annemarie van Ulden (p. 2, 7, 10, 13, 15, 28, 31); Raad van Kerken (p. 17);
Rogier Chang (p. 26 boven en onder); Xander de Rooij (p. 12); Pablo Eppelin (p. 19);
Stek Den Haag (p. 8 en 29); Inlia (p. 32 onder); Peter Wassing (p. 32 boven);
Shutterstock (p. 24), Unsplash (omslag en p. 20, 22); pxhere (p. 26 midden)

© 2019 Raad van Kerken in Nederland, Amersfoort

De uitgave stelt als doel de verschillende visies zoals ze binnen de lidkerken van de Raad van Kerken leven te laten zien.

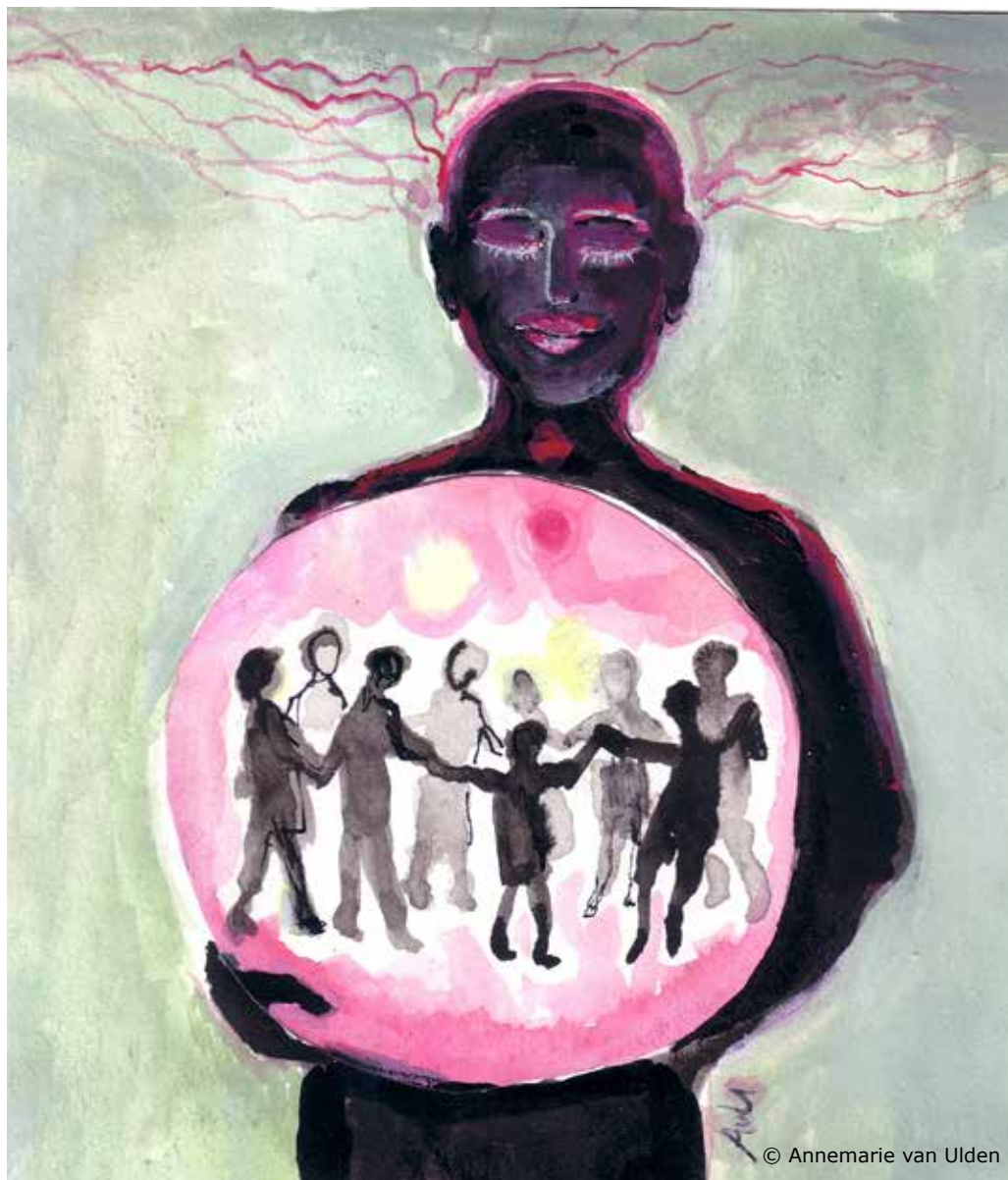
Het bureau heeft geprobeerd alle rechthebbenden van foto's en/of andere uitingen te achterhalen en te noemen. Mocht dat naar uw idee onvoldoende gelukt zijn, dan kunt u zich in verbinding stellen met het bureau van de Raad van Kerken. De Raad aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid.

GELOVEN

VOORBIJ GRENZEN

over de kerkelijke betrokkenheid

bij vluchtelingen en asielzoekers

Inhoud

Inleiding	4
1 Theologische reflectie	6
1 Gangbare referenties	6
2 Migratie in de geschiedenis van God met zijn mensen	6
3 Hereniging van de volken in het Rijk van God	9
4 Identiteit en vreemdelingschap	11
2 Christelijk-sociale ethiek	13
1 Geloof, hoop en liefde als basis van christelijke ethiek	13
2 Rechtvaardigheid als morele deugd	16
3 Zes principes om rechtvaardigheid in praktijk te brengen	18
4 Vrijgevige rechtvaardigheid	20
3 Praktische gevolgen voor de Raad van Kerken	21
1 De rechtsstaat als een gezamenlijke opdracht	21
2 Ontmoeting met vluchtelingen en asielzoekers in kerkgemeenschappen	23
3 Betekenis voor de kerkgemeenschap zelf	27
Tot slot: perspectieven	30
<i>Verhalen uit de praktijk</i>	
Kerkasiel Bethel Den Haag	8
Kerken eten met nieuwe burens	12
Huisvestingsestafette Amsterdam	19
Wake bij Detentiecentrum Rotterdam	23
Jongeren ontmoeten elkaar in Den Haag	29
Begeleiding onderdeel van Bed-Bad-Brood bij Inlia	32

Vele vluchtelingen hebben waarschijnlijk meer betaald voor een ticket op een gammel bootje dan vakantiegangers op een cruiseschip.

(citaat uit Augustijns Forum, juni 2019)

Inleiding

Persoonlijke inzet in een weerbarstige praktijk

In Nederland zetten vele kerken, gemeenten en parochies – en vele van hun leden – zich in om vluchtelingen en asielzoekers in nijpende situaties te ondersteunen, en om het beleid van de overheid om te buigen in een humanitaire aanpak. Daarbij vervullen zij vaak een essentiële rol, waarvan men zich kan afvragen of deze niet eerder een overheidstaak betreft. Dit sluit aan bij andere diaconale ervaringen waarin mensen door diverse oorzaken – waaronder dikwijls regelgeving – naar de marge zijn gedrongen, en vaak bij de overheid geen steun vinden bij het oplossen van knellende situaties. Hoewel er zeker bereidheid is tot samenwerking, ontstaat juist vanuit de betrokkenheid bij deze kwetsbare groep een kritische houding ten aanzien van de overheid, die tenslotte beschermer van de zwakken moet – en wil – zijn.

Wat beweegt mensen om zich in kerkelijk verband voor hen in te zetten? Recent onderzoek van Christoph Grüll laat zien dat er bij de inzet voor vluchtelingen binnen kerkgemeenschappen twee hoofdfactoren zijn. Allereerst is er de individuele inzet van mensen die ervaring hebben met leven in het buitenland of die kennissen hebben in het ontwikkelingswerk, en die daardoor internationaal zijn georiënteerd. Ten tweede ontstaan initiatieven vaak uit persoonlijk contact met vluchtelingen en asielzoekers. Ontmoetingen staan dus centraal en bepalen waar mensen actief worden. Dit betekent dat voor hen de focus niet zozeer ligt op debatten over migratie in het algemeen, maar op hun eigen verantwoordelijkheid op lokaal niveau. Tegelijk ontstaat bij velen van

hen gaandeweg het inzicht en de ervaring dat 'kerk-zijn' precies om dit opkomen voor de meest kwetsbare en gemarginaliseerde mensen in de samenleving draait. *Geloven* brengt ons blijkbaar *voorbij grenzen*: zowel in geografisch, kerkelijk als sociaal opzicht.

Juist vanwege deze persoonlijke betrokkenheid en motivatie enerzijds en de confrontatie met schrijnende situaties en het harde overheidsbeleid anderzijds, is het niet altijd gemakkelijk om vertrouwen te behouden en de opvang en begeleiding van vluchtelingen vol te houden. Ook daarom is het allereerst belangrijk dat kerken gezamenlijk weten – en uitdragen – waarom zij zich inzetten voor een humanitair asielbeleid. Met deze brochure wil de Raad van Kerken in Nederland daarom de velen die zich met hart en ziel voor vluchtelingen en asielzoekers inzetten, bemoedigen en motiveren om door te gaan. Hoe kunnen wij onze idealen van compassie en rechtvaardigheid, van geloof, hoop en liefde levend houden in een weerbarstige en complexe praktijk? Hoe kunnen we mensen uitnodigen en toerusten om hier in lokale kerkgemeenschappen over in gesprek te gaan? En hoe kunnen we onze motivatie breder – in Bijbelteksten, maar ook in de christelijk-sociale ethiek – verankeren en vertalen naar praktische handreikingen?

- Deze brochure opent met (1) een Bijbels-theologische reflectie op de betekenis van verschillende Schriftteksten voor de inzet voor vluchtelingen en het publieke discours over de asielproblematiek. Hiervoor is de aanzet gegeven door prof. dr. Hans Roldanus, emeritus-hoogleraar theologie aan de Rijksuniversiteit Groningen.

- Deze theologische uitgangspunten worden vertaald naar (2) sociaal-ethische kernwaarden en het kerkelijk handelen, mede aan de hand van de rooms-katholieke sociale leer, met een voorzet daartoe van prof. dr. Fred van Iersel, voorzitter beraadgroep Samenlevingsvragen van de Raad van Kerken.

- Aansluitend brengt de Raad van Kerken (3) de speerpunten en beleidskeuzes voor praktische inzet naar voren die van belang zijn in de huidige tijd, aan de hand van een voorzet van Rian Ederveen, Landelijk Ongedocumenteerden Steunpunt. Hierbij wordt aan de hand van lopend onderzoek van Christoph Grüll besproken wat de specifieke kansen en uitdagingen zijn voor de kerken in de toekomst.

- Deze brochure besluit met enkele *perspectieven*: wat is de voorlopige opbrengst van deze reflecties? Hoe kunnen ze helpen de inzet voor vluchtelingen en asielzoekers vol te houden? En: waarom is dit essentieel voor ons eigen christelijke geloof?

1 Theologische reflectie

Over de inzet voor vluchtelingen door de kerken op basis van hun gedeelde geloof. Op zoek naar een bredere Bijbelse fundering.

1 Gangbare referenties

Voor kerken en hun leden spelen bij hun inzet voor vluchtelingen en asielzoekers vaak Bijbelse motiveringen en rechtvaardigingen mee. De Bijbelgedeelten die hier met name toe motiveren zijn voorschriften in de Thora met betrekking tot de houding jegens 'de vreemdeling' in de Israëlitische samenleving (Deuteronomium 24:17-22; 26:12. Leviticus 19:33v.; 25:35). De strekking is: laat hen die zich niet, of onvoldoende, zelf kunnen redden niet verkommeren. Wat de evangeliën betreft, wordt het meest gerefereerd aan het beeld dat Jezus schetst van het Laatste Oordeel (Matteüs 25:31-46). Ook hier staat 'de vreemdeling' tussen andere kwetsbaren met wie Jezus zich zodanig identificeert dat wat mensen voor dezen doen (of nalaten) voor God de waarde heeft als aan zijn Gezondene zelf (wel of niet) gedaan.

Inzake de verhouding met de overheid zaaien de woorden van Jezus *'Geef dan wat van de keizer is aan de keizer, en geef aan God wat God toebehoort'* (Matteüs 22:21) twijfel of acties tegen een uitzetting wel geoorloofd zijn. Onze overheden zijn immers demo-

cratisch gekozen en aan rechtsstatelijkheid gebonden! Anderzijds horen we kerkleden voor hun aanvechten van een beslissing van de overheid of de rechter inzake een asielverzoek zich wel beroepen op het woord van de apostelen *'Men moet God meer gehoorzamen dan de mensen'* (Handelingen 5:29).

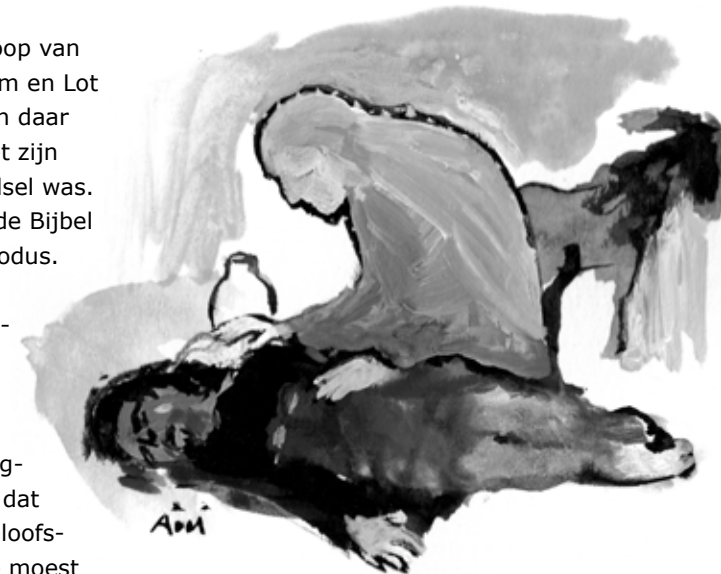
De vraag is echter of de verwijzing naar deze 'sleutelteksten' toereikend is voor de opstelling, de keuzes en de afgegeven signalen vanuit de kerken. Zijn zij niet te beperkt en aan historische situaties gebonden? Wanneer de aan de Bijbel ontleende inspiratie beperkt blijft tot het genre teksten waarvan de meest courante voorbeelden zo-even genoemd zijn, bestaat bovendien het gevaar van slijtage van hun appellerend vermogen en van motivatievermoeidheid. Er worden veerkracht en volharding verlangd, en wellicht kunnen deze komen van inzicht in de bredere verbanden die in de Bijbelse boodschap verankerd liggen. Kunnen ook andere Bijbelse gegevens zich aandienen om ons richting te geven en te motiveren?

volken niet af van de verschillende migratiestromen uit de vierde tot en met negende eeuw naar de westelijke en zuidelijke cultuurgebieden? Ook in de Bijbel zien wij zulke migraties: de clan van Terach trok van

Zuid-Mesopotamië naar de bovenloop van de Eufraat en Tigris, vanwaar Abram en Lot later doorgingen naar Kanaän. Toen daar hongersnood kwam, trok Jacob met zijn familie naar Egypte, waar wél voedsel was. En de grootste 'migratie' waarvan de Bijbel uitvoerig vertelt is natuurlijk de Exodus.

Daarmee is al genoemd dat belangrijke momenten in de geschiedenis van God met zijn volk juist met migraties en met de voortdurende dynamiek van ballingschap en terugkeer verbonden zijn. Geen wonder dat de evangelist Matteüs Jezus als 'geloofsbrief' meegeeft dat hij naar Egypte moest uitwijken voor doodsbedreiging en vandaar teruggeroepen werd. En het was voor een groot deel via de verstrooid levende Joden – de diaspora – dat het geloof in Jezus zijn tocht door de Grieks-Romeinse wereld begon. Migratie, uit welke oorzaak ook ondernomen, maar dikwijls omwille van levensbehoud, is desondanks een middel en een stap geworden in wat Bijbelschrijvers en de kerk interpreteren als 'heilsgeschiedenis'.

Er valt hierover nog iets méér te zeggen. De Israëlitische stammen vestigen zich wel met Gods hulp in het door Hem beloofde land, maar het sedentaire bestaan stelt hen ook bloot aan de lokale vruchtbaarheidsreligies, terwijl de van omringende volken geïmiteerde staatsvorm ook machtsmisbruik en sociaal onrecht in de hand werkt. De kritiek van profeten die 'terug naar het nomadisch leven' propageerden, gaat daar tegenin. Het lijkt alsof het volk van het verbond met Jahwe dichter bij Hem is naarmate het minder *bodenständig* is. Er is in de joods-christelijke traditie dus altijd een spanning tussen gehechtheid aan eigen 'bodem' en

© Annemarie van Ulden

'cultuur' enerzijds en een beweeglijkheid ten opzichte daarvan anderzijds. Een van de redenen van het missionaire succes van het vroege christendom is dat het niet aan één religieus centrum of aan lokale heiligdommen was gebonden; en dat het erin slaagde om mensen met verschillende achtergronden te laten samengaan.

Ook in onze tijd laten argumenten van recht op eigen bodem en cultuur tegenover migranten en hun levenswijze zich horen. Ze hebben vaak een ideologisch karakter en leiden juist dan tot onmenselijkheid, vernedering en onrecht. Voorbeelden die ons voor ogen (moeten) staan zijn: de 'Blut und Boden'-theorie van het nazisme; het reisverbod aan de DDR-burgers, het concentreren van Zuid-Afrikanen in 'thuislanden' als uitvoering van door God bedoelde 'Apartheid'; de bewegingsbeperking van Palestijnen; de muren en hekken bij Jeruzalem,

in Hongarije en de Verenigde Staten. En telkens is het zuiver houden van eigen etniciteit en levensstijl daarbij hét argument.

Dit zou tevens een reden kunnen zijn om niet mee te gaan in een rigoureuze categorisatie tussen 'echte' en (slechts) 'economische' vluchtelingen. Zeker, het is onmogelijk en onwenselijk dat Afrikanen en Aziaten bij miljoenen naar Europa komen 'voor een beter leven'. Maar de tegenstelling

tussen arm en rijk wordt groter en groter. Ook als er door Europese landen serieus gewerkt zou worden aan verbetering van levensomstandigheden daar, zullen er altijd gevallen van onrecht en uitzichtloosheid zijn, en daarmee een beroep op helpers die buiten de door de politiek gestelde maatstaven om durven te handelen omdat Christus ook buiten de voorgeschreven paden ging, en in besef van eigen vreemdelingschap.

Kerkasiel Bethel Den Haag

'Als alles duister is, ontsteek dan een lichtend vuur dat nooit meer dooft!' Dit Taizé-lied klonk veruit het vaakst tijdens de drie maanden, 2307 uur, dat de Protestantse Kerk Den Haag kerkasiel bood aan het Armeense gezin Tamrazyan in buurt- en-kerkhuis Bethel vanaf 26 oktober 2018. Met meer dan 1000 voorgangers van alle gezinden en meer dan 12.000 kerkgangers beleefden de deelnemers een verheugend vanzelfsprekende oecumenische samenwerking, waarin liturgische vernieuwing en spontaniteit als vanzelf opborrelen in teksten, liederen, gebeden, stilte, gesprekken, rituelen. In het hart de vijf leden van het Armeense gezin, om hen heen 400 andere kinderen en hun ouders die met uitzetting werden bedreigd en daarachter de politieke lobby voor verruiming van het kinderpardon. De politieke doorbraak kwam er, evenals een verblijfsvergunning van het gezin Tamrazyan en honderden andere kinderen. Het kerkasiel werd met een feestelijke viering in de Grote Kerk van Den Haag op zondag 10 februari 2019 afgesloten.

3 Hereniging van de volken in het Rijk van God

In de vorige paragraaf werd de diaspora van Gods volk genoemd. In de Bijbel is sprake van een nog bredere verspreiding van volken met, als tegenhanger, de verwachting van een verenigd worden in onderlinge verstandhouding en vrede. Dit thema raakt aan de huidige discussie over integratie.

Tegen het einde van het boek Genesis leest men een overzicht van de veelheid van naties die de wereld bevolken. Deze veelheid maakt deel uit van de schepping. Maar ook hier is door de hoogmoed van de torenbouw van Babel een soort zondeval ingetreden met als gevolg dat de volken elkaar niet meer verstaan en tegenover elkaar komen te staan. Tegen deze achtergrond begint met de migratie van Abram de creatie van een volk dat door God een speciale roeping ontvangt. Aan de ene kant vinden we in dit verband afkeer en afstand: Gods volk moet zich niet laten besmetten door de godsdienst en gebruiken van de omringende volken. Dan vormen de volken een bedreiging voor de trouw aan Jahwe. Maar dat is bepaald niet het enige geluid. Zo geeft onder andere Jesaja een toekomstbeeld, door Jan Wit treffend berijmd:

*Het zal zijn in het laatste der tijden
dat de berg van de tempel
verheerlijkt zal staan,
dat de wegen erheen zullen leiden
en de volken der aarde op weg zullen gaan
om de rechten des Heren te leren,
zich tot God en elkaar te bekeren.*

(Liedboek voor de Kerken 23, couplet 1)

De apostolische tijd beleeft een begin van de verwerkelijking hiervan. In de lijn van de profeten verkondigde Jezus volgens Lucas:

'Uit het oosten en het westen en uit het noorden en het zuiden zullen ze komen en ze zullen aan tafel genodigd worden in het koninkrijk van God.'

(Lucas 13:29-30; vgl. 14:15-24).

In Handelingen tekent Lucas hoe het geloof in Jezus als de Christus stapsgewijs over geografische, etnische, culturele en religieuze grenzen gaat en die doorbreekt. Het samen verkeren van joden en mensen uit de hellenistische wereld in één geloofsgemeenschap, en het – letterlijk! – aan één tafel zitten, gaf niet geringe problemen, juist vanwege het verschil in religieus-culturele achtergrond.

We kunnen die spanningen, zeker nu, begrijpen door de aanwezigheid van immigranten met hun gewoonten in onze omgeving. Paulus is daar intensief mee bezig geweest. Essentieel bij hem is de opdracht om *elkaar te aanvaarden* (Romeinenbrief 15:7), op grond van het heilsfeit dat *Christus ons aanvaard heeft* (ibidem). In de eerste acht hoofdstukken van zijn Romeinenbrief betoogt Paulus dan ook dat er tussen 'Israël en de volken' geen wezenlijk verschil bestaat in de toegang tot het heil van God, ook al waren hun religieuze wegen voordien verschillend. Deze actualisering van wat Christus als 'Godsrijk' had voorgeleefd, heeft doorbraken teweeggebracht die de verdraagzaamheid, solidariteit en verzoening van tegenstellingen hebben bevorderd. Het wordt getoond als een voorschot op een voorsmaak van de uiteindelijke hereniging van alle mensen.

Alle bewegingen in onze tijd die toekomst-zekerheid juist zoeken in vormen van af-grenzing, zijn in het licht van het Bijbels geloof kritisch te beschouwen als achterwaartse stappen. De door de God van Israël en Jezus Christus gewekte hoop doet voorwaarts kijken, verwachting koesteren en durf ontwikkelen in de richting van de eschatologische vereniging van mensen en volken. In dit licht van een geschiedenis van God met de mensheid is multiculturaliteit

geen afwijking of plaag, maar een verwij-zing naar – wellicht zelfs een voorbode van – het Rijk van God. Het verschijnsel bergt weliswaar ook negatieve krachten in zich, maar ook een reële hoop die christenen aan hun samenleving zouden moeten voorhou-den. Dit als een getuigenis tegen de som-bere stemmen die samenleven van mensen met een verschillende achtergrond 'profete-ren' als tot mislukking gedoemd.

© Annemarie van Ulden

4 Identiteit en vreemdelingschap

Als we het woord reële hoop gebruiken, moeten we ook onder ogen zien dat door de toevloed van vreemden en door integratie en vermenging een angst kan ontstaan onze identiteit te verliezen. In hoofdstuk 3 zullen we lezen hoe de christelijk-sociale ethiek hier een beeld van een pelgrim-God tegen-overstelt waardoor eigenheid en vreemde-lingschap juist onlosmakelijk met elkaar worden verbonden. Heeft ook de Bijbel hierover iets te zeggen?

Tot de bezinning op Israëls plaats te midden van de volken behoort ook het vermoeden van een speciale roeping die het volk waar-mee God een verbond aanging met zich meedraagt. Verbond en roeping bepalen echter niet alleen de identiteit van het volk Israël, maar maken dit volk voor het oog van de volken ook tot een getuige van de ene, ware God. Deze God manifesteert zich aan de hele wereld – *tot aan de einden der aarde* (Jesaja 11:12) – middels zijn trouw en genadegaven aan Israël. Israël dient dus 'slechts' toonbeeld te zijn van Gods handelen, waarmee Hij zich aan de hele wereld laat kennen. Daardoor laat het ook geen ruimte voor de illusie of de wens om zich als 'beter volk' boven de andere te verheffen.

Dit impliceert een en ander voor het denken over het behoud van onze identiteit in tijden van vluchtelingenstromen naar onze streken. Wanneer daarbij de joods-christelijke erfenis in het geding wordt gebracht, dan verzet het karakter van die erfenis zich ertegen dat zij 'beschermd' zou moeten en kunnen worden door harde maatregelen die op uitsluiting gericht zijn. Daarmee worden de intrinsieke waarden namelijk juist verloochend: niet een pantser van dichte grenzen houdt de waarden van de joods-christelijke

traditie in leven, maar de trouw aan de bron van deze waarden; anders worden het holle kreten. Kerken zijn de aangewezen getuigen om deze misvatting en de onwaarachtig-hed van 'zelfbescherming' te ontmaskeren. Recht, billijkheid en compassie zijn waarden die de kerken kunnen delen met hen die zich niet tot haar gemeenschap rekenen.

Twee laatste Bijbelse verwijzingen sluiten hierbij aan. Bij de voorschriften om zich om de vreemdeling en zijn levenskansen te bekommeren, worden de Israëlieten opgewekt te bedenken dat zij *'zelf slaaf/vreemdeling zijn geweest in Egypte'* (Deuteronomium 24:17vv. en Leviticus 19:33v.) Onder de nieuwtestamentische geschriften houdt de brief die op naam van Petrus staat zich het meest bezig met de christelijke vreemdelingschap. Enerzijds pleit de schrij-ver ervoor dat christenen door hun wijze van handelen en leven vertrouwen wek-ken: zij moeten niet nodeloos zich bijzonder maken en anderen irriteren; zij rebelleren niet en als ze zich onderscheiden, dan dient dat te zijn door goed te doen. Hun anders-zijn is, met andere woorden, geen opdracht maar de consequentie van hun roeping van Godswege. Door hun daden te stellen te midden van de niet-gelovigen, kunnen deze tot inzicht komen en op hun beurt God eer bewijzen (1 Petrus 2:11-15). Maar het blijft niet beperkt tot daden, men moet deze ook weten uit te leggen:

'Wees daarom niet bang voor de men-sen en laat u door niets in verwarring brengen; erken Christus als Heer en eer hem met heel uw hart. Vraagt iemand u waarop de hoop die in u leeft gebaseerd is, wees dan steeds bereid om u te ver-antwoorden (1 Petrus 3:14b-15).

2 Christelijk-sociale ethiek

De overvloedige liefde van de pelgrim-God

Deze adviezen lijken nog steeds richtinggevend inzake het pleidooi voor een ruimhartig en rechtvaardig asielbeleid enerzijds, en voor acceptatie van en voor kansen voor

vreemdelingen anderzijds. Dat is de hoop waarvan we door daad en woord rekenschap dienen af te leggen.

Kerken eten met nieuwe burens

Veel vluchtelingen in Nederland voelen zich eenzaam, terwijl persoonlijk contact heel belangrijk is voor een succesvolle integratie. Daarom moedigt Kerk in Actie kerken aan om samen met deze 'nieuwe burens' aan tafel te gaan om hen te laten weten dat ze welkom zijn. In december 2017 ging dit project van start onder de naam 'Tafels van Hoop'. Inmiddels is dit project omgedoopt in: 'Deel je Tafel'. Ook de jaren erna deden tientallen gemeenten mee en gingen duizenden mensen aan tafel. De deelnemers zijn enthousiast, en meestal blijft het niet bij één keer maar wordt het evenement herhaald, soms meerdere keren per jaar.

Enkele bijzondere locaties waren in voorjaar 2019 de Janskerk in Gouda, de Domkerk in Utrecht en de Bakkerij in Leiden. In de Domkerk was tevens een tentoonstelling van kunstwerken van een man zonder verblijfspapieren en een begeleidster die elkaar ontmoetten rond Bijbelse verhalen. In het Diaconaal Centrum De Bakkerij stonden vijftien koks uit verschillende culturen garant voor een overheerlijke diversiteit aan gerechten. Een rijkdom aan geuren met 200 deelnemers! Het initiatief verspreidt zich over heel Nederland. In Varsseveld is het uitgegroeid tot een structurele Meet and Eat die ze 3 keer per jaar houden. Een deelnemer: 'We merken gaandeweg dat er ook allerlei niet-zichtbare gevolgen zijn van de Meet and Eat. Dan horen we via-via dat mensen op kraambezoek zijn geweest bij een jonge vrouw. Ze hadden elkaar bij de Meet and Eat ontmoet. Dat is toch prachtig!'

www.kerkinactie.nl/vluchtelingen

In het vorige hoofdstuk lasen we dat migratie en vreemdelingschap wezenlijk zijn voor de Bijbelse gang door de geschiedenis. Maar wat betekent dit nu voor onze eigen inzet voor vluchtelingen en voor rechtvaardigheid? In het volgende hoofdstuk staat het beeld van de pelgrim-God centraal, en de consequenties hiervan voor ons eigen morele handelen.

1 Geloof, hoop en liefde als basis van christelijke ethiek

Christelijke ethiek neemt haar vertrekpunt niet primair in wat we zouden moeten *doen*, maar in wie we *zijn* en hoe we *bedoeld zijn* in de ogen van God. Dit klinkt misschien heel abstract, maar dat is het niet. Niet toevallig heeft de Wereldraad van Kerken opgeroepen om in deze jaren aandacht te besteden aan het thema 'pelgrimage van gerechtigheid en vrede': een continu op weg zijn naar God, naar de ander en naar wie

je voor hen kan zijn. Alle christelijke ethiek neemt daarom haar vertrekpunt in geloof, hoop en liefde. Deze worden de drie goddelijke of 'theologische' deugden genoemd, wat betekent dat zij gaven zijn die God zelf in ons heeft uitgestort – buiten ons eigen initiatief en handelen om. Precies dit is, in alle christelijke denominaties, essentieel voor een christelijke ethiek.

© Annemarie van Ulden

© Annemarie van Ulden

Het maakt dan alle verschil of we ons geloof stellen in de God van Abraham, Isaak en Jacob, die, volgens de Schriften, een pelgrim-God is die voor ons uit trekt. Dit betekent dat Hij niet alleen een God is voor pelgrims, zoals we in het vorige hoofdstuk lazen, maar allereerst een God die zelf Pelgrim – met een hoofdletter – is. Als we in deze pelgrim-God geloven, waarom zouden we dan bang zijn voor mensen en volkeren onderweg? Zouden we niet moeten nadenken over hoe onze God voor pelgrims uit trekt, en ze zo wegleidt uit oorlog en conflict, uit de onderdrukking en slavernij van dictaturen? Onze God is toch de God die zich openbaart aan mensen in ballingschap, die verbannen en vervolgd mensen liefheeft?

Beseffen dat God zelf een pelgrim-God is, betekent ook beseffen dat iedere mens in wezen een pelgrim is in de wereldgeschiedenis: een persoon die zijn thuis moet verlaten en nog niet op zijn bestemming is aangekomen. Ons pelgrim-zijn heeft dan niet zozeer betrekking op onze etnische of culturele herkomst, maar op wie wij volgens de Schriften ten diepste zijn: omdat God ons naar zijn evenbeeld heeft geschapen, zijn we geroepen om ook zelf scheppend en creatief te zijn, en ons zo in te zetten voor de vervulling van het Rijk Gods. Misschien zullen we dit Rijk tijdens ons leven weliswaar niet binnengaan, maar eens zal Gods belofte vervuld worden, en daarom zijn wij bestemd om pelgrims en vreemdelingen in de wereldgeschiedenis te zijn.

Christelijke hoop is de hoop op het Rijk Gods en zijn gerechtigheid; het is de hoop op de gave van de vrede van Christus. Daarbij komt dat onze christelijke hoop niet

helemaal afhankelijk is van daadwerkelijke vooruitgang. Is het niet opvallend hoe velen van ons blijven hopen, zelfs in situaties die evengoed kunnen leiden tot wanhoop? Waarom is dat? Omdat hoop een gave is van God. We kunnen niet zonder.

Het maakt ook alle verschil of we liefhebben, of niet liefhebben, in overeenstemming met Gods wil. Gods liefde is immers universeel, en zijn wil is dat we minstens proberen om die liefde in praktijk te brengen. Christelijke liefde is dus niet beperkt tot het liefhebben van je eigen familie of vrienden. Christelijke liefde houdt ook in: zieken, daklozen, armen, gevangenen en vreemden liefhebben. Een vreemdeling, vluchteling of migrant liefhebben, betekent hem of haar behandelen als een persoon die is geschapen naar Gods beeld en gelijkenis. Een vreemdeling liefhebben betekent daarom allereerst zijn of haar menselijke waardigheid respecteren en zijn of haar mensenrechten nastreven. De morele basis hiervan kan worden gevonden in het boek Genesis, waarin Adam wordt geboren met een van God gegeven waardigheid. Paulus voegt hier in het Nieuwe Testament (Galaten 3:28-29) aan toe dat er in Christus 'Jood noch Griek', slaaf noch man, man noch vrouw is. We delen immers, zoals we ook in hoofdstuk 1.3 van deze uitgave lazen, allen onze menselijke natuur zoals die verlost is in Jezus Christus.

In de christelijk-sociale ethiek vormen deze drie theologale deugden van geloof, hoop en liefde de basis van alle andere morele deugden. Zo is bijvoorbeeld de prudentie de praktische rede die de doelen en middelen van morele keuzes afweegt, en die dus

van doen heeft met het inschatten van de te verwachten gevolgen van beleidskeuzes. Als we nadenken over de relevantie van prudentie voor migratiekwessies, dan moge duidelijk zijn dat er wijsheid nodig is om

morele keuzes te maken – niet door enkel de kosten en baten te berekenen, maar door ook een inschatting te maken van de gevolgen voor mensen van beleid in dit domein.

© Annemarie van Ulden

2 Rechtvaardigheid als morele deugd

Wat betekent dit voor de deugd van de rechtvaardigheid? Allereerst: om rechtvaardigheid te praktiseren, is prudentie nodig. En: rechtvaardigheid doe je aan anderen. In de christelijke ethiek zijn hier verschillende vormen van.

a) Juridische rechtvaardigheid

Allereerst is er de juridische vorm van rechtvaardigheid. Alle mensen moeten worden behandeld in overeenstemming met de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, het VN Kinderrechtenverdrag en het Vluchtelingenverdrag van 1951. Dit heeft vele consequenties.

Het eerste mensenrecht is het recht op leven: daarom is het ontoelaatbaar dat de Europese Unie zoveel vluchtelingen en andere migranten laat verdrinken in de Middellandse Zee. Evenzo moeten zij worden voorzien van voedsel, onderdak, onderwijs aan kinderen en werk. Ook dit zijn immers mensenrechten, en het is een kwestie van rechtvaardigheid om erin te voorzien. Vluchtelingen en andere migranten worden op hun beurt verondersteld de wetten van het ontvangende land na te leven – aangemen dat deze wetten ethisch te rechtvaardigen zijn. Waar nu juridische rechtvaardigheid in gebreke blijft, ten aanzien van bescherming van het leven van de inwoners van een staat, of van bescherming tegen oorlog, daar ligt een belangrijke oorzaak van migratie en het elders zoeken van asiel.

b) Commutatieve rechtvaardigheid

In de christelijke ethiek is de tweede vorm van rechtvaardigheid de zogeheten commutatieve of wederkerige rechtvaardigheid, dat wil zeggen: hoe mensen elkaar, los

van de staat, in de samenleving behandelen. Mensen moeten elkaar behandelen als personen met waardigheid en recht op een eerlijke behandeling. Dat geldt voor de handel, maar ook voor sociale, politieke en humanitaire praktijken. Sociale praktijken ten aanzien van vluchtelingen en andere migranten zouden niet volledig afhankelijk mogen zijn van staten. Als onderdeel van deze commutatieve rechtvaardigheid hebben kerken het recht om op basis van hun eigen verantwoordelijkheid voor de commutatieve rechtvaardigheid te handelen, bijvoorbeeld door te voorzien in eerste levensbehoeften en in juridische, medische en psychologische bijstand.

c) Distributieve rechtvaardigheid

De derde vorm van rechtvaardigheid in de christelijke ethiek is de zogeheten distributieve of verdelende rechtvaardigheid. Deze houdt in dat goederen en diensten die door economische activiteit beschikbaar komen, zodanig verdeeld moeten worden dat ze ook de armsten ten goede komen. Het gebrek aan wereldwijde distributieve rechtvaardigheid is een van de voornaamste oorzaken van wereldwijde migratie. Er zou in dit domein veel meer moeten gebeuren. Uiteraard houdt deze vorm van rechtvaardigheid een complicatie in voor de ontvangende staten. Zelfs als zij bereid zijn om vluchtelingen op te vangen, dan nog hebben andere inwoners en burgers ook rechten. Onder hen zijn sociaal kwetsbare groepen, die problemen ondervinden bij het vinden van passende woonruimte, een veilige positie op de arbeidsmarkt en toegang tot de gezondheidszorg. Vanuit het standpunt van de christelijke ethiek zouden staten distributieve rechtvaardigheid zodanig moeten toepassen

dat ook deze kwetsbare groepen worden behandeld overeenkomstig de distributieve rechtvaardigheid. Op deze manier kunnen staten weerstand tegen de komst van vluchtelingen voorkomen.

d) Sociale rechtvaardigheid

In de twintigste eeuw promoveerde paus Paulus VI het idee van sociale rechtvaardigheid als een eigen vorm van rechtvaardigheid. Deze is gericht op het creëren van de voorwaarden voor een goed leven voor de inwoners van landen. Sociale rechtvaardigheid is een integrale vorm van rechtvaardigheid in die zin, dat ze economie, politiek, wetgeving en ecologie integreert; en ze is ook sociaal inclusief, wat wil zeggen dat ook gemarginaliseerde mensen worden ingesloten. Een voorbeeld hiervan komt van Paus Franciscus. In zijn sociale encycliek *Laudato Si'* pleit hij voor een juridische status voor

toekomstige vluchtelingen die vluchten voor, of wegtrekken van, milieuverval en -vervuiling.

Wat sociale rechtvaardigheid zo belangrijk maakt, is dat zij niet louter reactief is. Veel typen van juridische rechtvaardigheid, en met name het strafrecht, zijn reactief: eerst moet je iets verkeerd doen, en pas dan reageert de staat erop. Sociale rechtvaardigheid is het tegendeel van dit type reactieve rechtvaardigheid: zij is proactief en zoekt een overkoepelende strategie voor het bevorderen van het gemeenschappelijk goed. Bijvoorbeeld in het geval van de opvang van vluchtelingen is het voor Europa noodzakelijk om zichzelf te definiëren als een immigratiegebied. Dit zou namelijk het pad effenen voor passende strategieën om de nieuwe bevolking te integreren, in plaats van enkel te reageren op basis van incidenten.

3 Zes principes om rechtvaardigheid in praktijk te brengen

Als we rechtvaardigheid willen realiseren, dan heeft de christelijke ethiek nog iets toe te voegen. Paus Johannes XXIII heeft hiervoor enkele leidende principes geformuleerd in zijn sociale encycliciek *Pacem in Terris* uit 1963.

a) *Balans tussen mijn rechten en plichten*

Allereerst: als ik rechten opeis, dan heb ik ook plichten; deze moeten met elkaar in balans zijn. Dit is de reden dat vluchtelingen en andere migranten zich aan nationale wetten zouden moeten houden en verre moeten blijven van criminaliteit. Criminaliteit onder vluchtelingen en andere migranten heeft een 'pars pro toto'-effect in de samenleving. Daarom is het belangrijk dat zij zich realiseren dat ze, waar ze ook vandaan komen, ook verantwoordelijkheden en plichten hebben.

b) *Balans tussen mijn rechten en plichten en de jouwe*

Het tweede toepassingsprincipe volgens Johannes XXIII is dat mijn rechten en plichten in de juiste balans moeten zijn met de jouwe. Dit vereist zowel een identificatie met de ander: 'wat zou ik nodig hebben als ik de ander was?', als een hypothetische universalisatie: 'zou iedereen echt precies zo moeten handelen als ik?' Met het oog op dit tweede principe is de vraag gerechtvaardigd hoe de rechten en plichten van vluchtelingen en andere migranten in ontvangende landen zich verhouden tot de rechten van degenen die daar al zijn.

c) *Gerichtheid op het gemeenschappelijke doel van het gemeenschappelijk goed*

Het derde leidende principe is dat de uitoefening van rechten niet alleen gericht mag

zijn op individuen of kleine groepen, maar op het gemeenschappelijke doel van het *bonum commune*: het algemeen welzijn of gemeenschappelijk goed. Hieruit kan worden afgeleid dat alle betrokkenen bij de vluchtelingencrisis oog moeten hebben voor het resultaat van een goede samenleving voor allen, en niet alleen voor hun eigen rechten. Iedereen heeft de plicht te kijken naar het geheel van de samenleving en de overheid.

d) *Naleving van de juridische rechtvaardigheid*

Johannes XXIII heeft nog een vierde principe geformuleerd. Vluchtelingen moet juridisch recht worden gedaan, dat wil zeggen: zij moeten worden behandeld overeenkomstig de Conventie van 1951. Naleving hiervan is vereist; wanneer moeilijke tijden aanbreken, mogen we niet streven naar een beperkte nieuwe versie van deze Conventie. Maar uiteraard impliceert de eis van juridische rechtvaardigheid ook, dat degenen onder hen die reizen met criminele intenties of die al een strafblad hebben, behandeld en gestraft moeten worden overeenkomstig het strafrecht zoals dat in constitutionele democratische staten geldt.

e) *In staat stellen van vluchtelingen en migranten om hun leven waardig te leven*

Het vijfde principe van Johannes XXIII is ook heel belangrijk: vluchtelingen en andere migranten moeten in staat worden gesteld hun leven te leven overeenkomstig hun menselijk waardigheid.

f) *Het recht om geluk elders te zoeken in balans met het recht om migranten te weigeren*

Paus Johannes biedt zelfs nog een zesde principe: mensen hebben het recht om geluk na te streven – in de Katholieke Wereld Catechismus is dit zelfs verplicht – en ze hebben het recht om hun geluk elders te zoeken, maar staten hebben geen absolute verplichting om hen allemaal te accepteren en asiel te verlenen aan allen die het aanvragen. Er is dus contextuele prudentie nodig: op basis van een absoluut type ethiek komen we niet verder.

In dit verband moet gezegd worden dat staten wél de verplichting hebben om de veiligheid te waarborgen. Daarom hebben regeringen het recht om de antecedenten te onderzoeken van de vluchtelingen die een land binnenkomen. Ze zijn hier zelfs toe verplicht, omdat ze de verplichting hebben om hun bevolking te beschermen tegen criminaliteit. Ook hebben regeringen het recht om de mate waarin de lokale bevolking in staat is om vluchtelingen op te nemen, in ogenschouw te nemen.

Huisvestingsestafette Amsterdam

Toen de winteropvang in Amsterdam sloot kwamen ruim vijftig kwetsbare ongedocumenteerden op straat te staan, meest jonge mensen uit Eritrea, met een Dublinclaim. Vanuit kerkelijke en andere maatschappelijke organisaties klonk protest en het samenwerkingsverband 'Code Rood Netwerk' organiseerde een kerkenestafette, waarbij kerken van heel verschillende achtergrond aan al deze mensen een nacht onderdak boden. Een hartverwarmend voorbeeld van praktische oecumene. Overdag konden zij terecht in het Wereldhuis van de Diaconie. Zo trok de groep van de Dominicus via Sant'Egidio, Waalse kerk, Tituskapel, Oosterparkkerk, Muiderkerk, Keizersgrachtkerk, Hebron naar de Dominicus. Daar werd nogmaals een sterk appel gedaan op de zorgplicht van de lokale overheid. Na aanhoudende lobby heeft de gemeente hen toch langdurige opvang gegeven.

Opvang in de Waalse kerk

3 Praktische gevolgen voor de Raad van Kerken

Uitgangspunten in de praktijk en kansen voor de toekomst

4 Vrijgevige rechtvaardigheid

Betekent dit laatste nu dat de politiek ten aanzien van vluchtelingen en andere migranten volgens de christelijke ethiek restrictief zou moeten zijn? Nee, dat is te eendimensionaal. Want aan de basis van alle rechtvaardigheid die moet worden gedaan, liggen Gods liefde en vrijgevigheid. Ons vermogen om zelf recht te doen is, met andere woorden, een gave van God. Net als geloof, hoop en liefde. In feite loopt christelijke ethiek daarom niet uit op een al te eenvoudige lijst van principes, plichten en rechten. Uiteindelijk gaat christelijke ethiek daarentegen over de manier waarop de ontvangende bevolking en de arriverende bevolking vrijgevig voor elkaar kunnen zijn, en hoe ze daarin gesteund kunnen worden door hun regeringen.

Onze solidariteit met vluchtelingen en andere migranten ontstaat natuurlijk als we hen ontmoeten en compassie met hen voelen. Dat is iets heel goeds. We mogen deze morele emoties nooit naast ons neerleggen. En inderdaad, velen van ons proberen te lijken op de barmhartige Samaritaan, die door iemand in nood wordt geraakt. Het is een belangrijke parabel, die laat zien hoe belangrijk het is om onszelf door mensen in nood te laten onderbreken. Maar de Bijbel vertelt ons meer. Ze verhaalt over een liefhebbende pelgrim-God, die dag en nacht voor ons uit trekt, die hoop en geloof geeft in ballingschap. De Bijbel vertelt ons dat wij allen vreemdelingen zijn omdat we pelgrims zijn in de wereldgeschiedenis. En tegelijk is niemand van ons een vreemdeling, omdat wij allen zijn geschapen naar Gods beeld en gelijkenis, en allen verlost zijn door Christus' lijden, dood en verrijzenis.

Als we kijken naar het totale plaatje, dan gaat het evangelie dus veel verder dan onze mogelijke ervaring als barmhartige Samaritaan. Het evangelie nodigt ons ook uit om deze compassie te gebruiken als een motivatie voor rechtvaardigheid. In de praktijk moet deze rechtvaardigheid een integrale rechtvaardigheid zijn, die de armsten en zwaksten insluit, en die de verschillende vormen van rechtvaardigheid integreert. Tegelijkertijd moet ze een multilaterale rechtvaardigheid zijn, die zich richt op de noden van verschillende groepen.

Maar, opnieuw: we moeten bovenal onthouden dat rechtvaardigheid in de christelijke ethiek niet louter een kwestie is van rechten en plichten, maar ook van vrijgevigheid. Als we rechtvaardigheid in de praktijk willen brengen, dan wordt dit gemakkelijker wanneer we eerst gelovig en hoopvol vragen naar de pelgrim-God: waar is Hij nu te vinden, ver voor ons uit?

Wat betekenen de voorgaande bijbels-theologische en sociaal-ethische uitgangspunten nu voor de praktische inzet door de Raad van Kerken en aangesloten kerkgemeenschappen? Het volgende deel wil de speerpunten en beleidskeuzes verhelderen die van belang zijn in de huidige situatie, en een leidraad bieden voor het praktisch handelen. Tevens wordt besproken wat de betekenis is voor de kerken zelf, en welke kansen dit biedt voor de toekomst.

1 De rechtsstaat als een gezamenlijke opdracht

In het spreken en handelen in zaken van asielzoekers en vluchtelingen komt regelmatig de rechtsstaat ter sprake. Enerzijds lopen mensen die zich voor hen inzetten, namelijk vaak op tegen de gebrekkige kwaliteit van de praktijk van de rechtsstaat. Anderzijds doet zich de vraag voor of individuen en kerkgemeenschappen die hulp verlenen aan mensen die eigenlijk het land moeten verlaten, of die pleiten voor een ander asielbeleid, niet juist tornen aan de democratische rechtsstaat. Dit was bijvoorbeeld aan de orde bij de zaak over het recht op voedsel, kleding en onderdak voor uitgeprocedeerde asielzoekers die de Protestantse Kerk in Nederland aanspande tegen de Nederlandse overheid, en bij het kerkasiel voor de familie Tamrazyan in buurt-en-kerkhuis Bethel in Den Haag.

Het is in dit verband belangrijk om te benadrukken dat kerken het belang van de rechtsstaat wel degelijk – en principieel – onderschrijven. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de katholieke sociale leer, die stelt: 'Een authentieke democratie is alleen mogelijk in een rechtsstaat en op basis van een juiste opvatting over de mens' (*Compendium van de Sociale Leer*, nr. 406). De kerngedachte

is dat het recht een noodzakelijk tegenwicht biedt tegen het eventuele falen van de macht in een democratie. Een democratie draait immers om meerderheidsbesluiten, terwijl de rechtsstaat juist ook de bescherming van minderheden garandeert. Essentieel daarbij is de notie van de menselijke waardigheid van iedere persoon, zoals in hoofdstuk 2.1 uiteengezet: die waardigheid moet in het recht worden uitgedrukt en is zodoende de morele basis van de mensenrechten – ook wel grondrechten genoemd – die iedereen heeft: burger, asielzoeker of vluchteling. De rechtsstaat moet dus de mensenrechten waarborgen voor iedereen, ongeacht zijn of haar nationaliteit of politieke status.

Ook stelt de katholieke sociale leer: 'Een authentieke democratie is niet zozeer het resultaat van een formeel naleven van een reeks regels, maar veeleer de vrucht van een overtuigde aanvaarding van de waarden die democratische procedures inspireren: de waardigheid van elke menselijke persoon, het respect voor de mensenrechten, een engagement voor het algemeen welzijn als het doel en het leidend principe van het politieke leven' (*Compendium van de Sociale*

Leer, nr. 407). Met andere woorden: het kan nooit slechts gaan om 'regels zijn regels', maar wel om de fundering van beleid in de fundamentele waarden die ten grondslag liggen aan de democratische rechtstaat. In de uitvoering van wetten moet het respect voor deze onderliggende waarden en moraal tot uitdrukking komen. Zowel politici, ambtenaren als burgers hebben daarom een goed ontwikkeld geweten nodig om hun verantwoordelijkheid hiervoor passend te kunnen dragen.

Deze morele funderingen van de democratische rechtstaat zijn weliswaar vaak niet van christelijk-kerkelijke oorsprong, maar ze worden daarin wel onderschreven. Twee voorbeelden hiervan zijn de breed gedragen fundering van de mensenrechten in de Wereldraad van Kerken, en de katholieke oriëntatie op de morele oordeelsvorming van iedere persoon. Het zijn twee voorbeelden van ethiek die in de kerken aanvaard zijn, en die beide de democratische rechtstaat schragen. Kerken hebben uiteraard geen monopolie op de morele grondslag van

de democratische rechtstaat, maar delen daar dus wel in. Het is vaak juist de taak van kerken om de rechtstaat aan zijn eigen grondslag en doel te herinneren: dat is het wachtersambt van de kerken.

Tegen deze achtergrond is *verzet tegen* praktijken in de rechtstaat vaak juist geworteld in een *opkomen voor* de rechtstaat. Vanuit christelijk perspectief is de rechtstaat immers een opdracht aan alle burgers samen, die de overheid ook mogen en moeten aanspreken op fundamentele rechten die voortvloeien uit de menselijke waardigheid en internationale mensenrechtenverdragen. Ook kerken zijn dan geroepen om mede-hoeders van deze rechtstaat te zijn. Hieruit volgt dat zich situaties kunnen voordoen waarin individuen of kerken bescherming bieden aan mensen die deze bescherming ten onrechte niet krijgen van de overheid. De kerk zoekt daarbij een samenwerking met de staat, geen tegenwerking: de bescherming van de vluchteling beoogt de staat te ondersteunen totdat deze hiervoor zelf weer garant kan of wil staan.

2 Ontmoeting met vluchtelingen en asielzoekers in kerkgemeenschappen

Kerkleden kunnen op verschillende manieren in aanraking komen met vluchtelingen en asielzoekers: in de kerk zelf, maar bijvoorbeeld ook in de buurt of via het diaconale werk. Het kan mensen betreffen die nog wachten op de uitkomst van hun asielprocedure, maar ook statushouders of uitgeprocedeerde asielzoekers die, ondanks het bevel om het land te verlaten, nog in Nederland verblijven. Kinderen verdienen hierbij bijzondere aandacht. Daarnaast is het belangrijk dat de hulp aan asielzoekers en vluchtelingen steeds zoveel mogelijk in het teken staat van de bevordering van hun eigen regie en toekomstperspectief. Zoals in hoofdstuk 2 van deze brochure uiteen werd gezet, is het daarbij de opdracht van kerkgemeenschappen om te streven naar rechtvaardigheid, zowel in juridische, communautaire, distributieve als sociale zin. In het onderstaande wordt dit uitgangspunt toegepast op de diverse praktische vragen waarmee kerkgemeenschappen in de ontmoeting met asielzoekers en vluchtelingen worden geconfronteerd.

a) *Vluchtelingen die een status hebben*
Deze vluchtelingen zijn op zoek naar hun plek in de samenleving. Ze kunnen ondersteuning nodig hebben bij het voldoen aan de formele integratievereisten, maar ook bij het zoeken naar een gemeenschap waar zij zich thuis voelen, of naar mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving waar zij nu immers deel van uitmaken.

Door deze ondersteuning te bieden, sluiten kerkgemeenschappen aan bij het principe van de communautaire of wederkerige rechtvaardigheid (hoofdstuk 2.2), waarin niet alleen de staat, maar ook mensen onderling geroepen zijn om voor elkaar zorg te dragen. Zo immers dragen zij bij aan een samenleving waarin iedereen meetelt en waarin verschillen worden gerespecteerd, en die aldus het begin markeert van de verwelkoming van Gods Koninkrijk (hoofdstuk 1.3).

Wake bij Detentiecentrum Rotterdam

Elke eerste zondagmiddag van de maand waken mensen voor de poort van Detentiecentrum Rotterdam op het luchthaventerrein tegen de zinloze en inhumane opsluiting van vreemdelingen zonder verblijfsrecht. Met lezingen, gebeden en liederen geven ze uitdrukking aan de schaamte en woede over het afvoerputje van het vreemdelingenbeleid in Nederland, soms overstemd door het geluid van een chartervlucht, symbool van het onszelf toegemeten recht om grenzeloos over 'Moeder Aarde' te bewegen. In de wake klinken de namen van slachtoffers van uitsluiting en opsluiting: een beleid dat mensen de dood in drijft. 'Geschreven in Gods hand. krassen op onze ziel'.

Leidraad voor individuen en kerkgemeenschappen kan in dit verband zijn, dat zij de waardigheid van statushouders proberen te bevorderen, een evenwicht zoeken tussen de rechten en de plichten van statushouders, en dat zij de ondersteuning van statushouders niet ten koste laten gaan van de ondersteuning van andere behoeftigen in de samenleving. Ook kunnen zij hun handelen spiegelen aan Gods bodemloze liefde en vrijgevigheid (hoofdstuk 2.4).

b) *Asielzoekers die nog in de procedure zitten*

Deze groep is nog onzeker over de toekomst. Gedurende hun verblijf in een AZC hebben asielzoekers vaak behoefte aan verbinding met de Nederlandse samenleving en contact met een gemeenschap 'buiten'. Praktisch hebben zij vrijwel altijd behoefte aan zinvolle dagbesteding, taallessen en bijvoorbeeld fietslessen, maar ook hun vak bijhouden of een studie doen. Christelijke

asielzoekers vormen meestal een minderheid in het AZC en zoeken daarom vaak steun bij een kerkgemeenschap in de buurt. Ook hier geldt dat het voorzien in deze praktische behoeften aansluit bij het principe van de communautaire rechtvaardigheid, waarin kerkgemeenschappen geroepen zijn om zorg te dragen voor de mensen in hun omgeving, aanvullend op de zorg die de overheid al verleent. Daarbij is het belangrijk om ook de noden van andere kwetsbare groepen in ogenschouw te nemen.

Bekeerlingen vormen een bijzondere groep asielzoekers waar kerken mee te maken krijgen. Asielzoekers komen terecht in een vreemd land en verkeren in een bijzonder stressvolle situatie, wat tot ingrijpende beslissingen kan leiden. Relevant is hierbij het feit dat als de bekeerling afkomstig is uit een islamitisch land, bekering reden kan zijn voor het verkrijgen van een asielstatus. Dit betekent dat de overheid een kerkge-

meenschap kan vragen om een verklaring die bevestigt dat de bekering oprecht en diepgaand is. Als de kerkgemeenschap er inderdaad van overtuigd is dat een asielzoeker bekeerd is, dan heeft zij de opdracht om eraan bij te dragen dat de staat de juiste beslissing kan nemen. Zij bevordert in die zin de juridische rechtvaardigheid, en voorkomt dat de bekeerling wordt uitgezet en in een onmenselijke situatie belandt.

Dit laatste geldt eveneens voor asielzoekers, vaak minderheden, die dreigen te worden uitgezet naar een voor hen onveilige situatie. Kerken mogen zich hiertegen uitspreken en zich inzetten voor een rechtvaardige procedure en behandeling.

c) *Uitgeprocedeerde asielzoekers*

Deze groep stelt kerkgemeenschappen voor de grootste uitdagingen. Omdat uitgeprocedeerde asielzoekers op straat komen te staan, zijn hun behoeften vaak even fundamenteel als veelomvattend. Zo vragen zij bijvoorbeeld hulp bij het vinden van onderdak en om geld voor levensonderhoud en procedures. Bovendien vraagt hun situatie vaak van kerkgemeenschappen dat zij zich in het lokale of nationale politieke discours solidair verklaren met hun zaak, en bijvoorbeeld opkomen voor hun recht op voorzieningen of voor hun legalisatie.

Als leidraad kan hier het nastreven van juridische rechtvaardigheid worden genomen: zoals uitgesproken door het Europees Comité van Sociale Rechten – na een klacht op initiatief van de Protestantse Kerk in Nederland – hebben ook mensen zonder verblijfsvergunning recht op voedsel, kleding en onderdak. Zolang en voor zover

de staat daar niet in voorziet, zijn kerken geroepen om hun verantwoordelijkheid te nemen – natuurlijk in de mate van het mogelijke en met inachtneming van andere verantwoordelijkheden. De straat is daarbij nooit de oplossing, maar altijd onderdeel van het probleem. Parallel aan het verlenen van praktische hulp, moet de kerk dan ook in het lokale en landelijke politieke discours haar stem laten horen en opkomen voor het recht op basisvoorzieningen voor iedereen.

Rondom vragen om politieke stellingname over toelatingsprocedures (zoals voor langdurig in Nederland verblijvende uitgeprocedeerde kinderen) is het zaak deze zorgvuldig te wegen. Dreigen er mensenrechten geschonden te worden als mensen geen verblijfsvergunning krijgen? Bevorderen kerkgemeenschappen met een pleidooi om toelating de sociale rechtvaardigheid? Het is belangrijk om daarbij uit te gaan van compassie en vrijgevigheid als ijkpunten van een rechtvaardige samenleving, zoals in hoofdstuk 2 uiteen werd gezet.

d) *(Uitgeprocedeerde) asielzoekers in vreemdelingendetentie*

Voor de meeste kerkgemeenschappen is deze groep nauwelijks zichtbaar. Wel zijn er kerkelijke bezoekgroepen actief die de verhalen uit de vreemdelingendetentie over kunnen brengen naar de kerkgemeenschap. Het is belangrijk om deze verhalen te vertellen: dit is vaak het enige tegenwicht voor de onmacht die vluchtelingen in detentie ervaren. Ook kunnen leden van bezoekgroepen betrokken luisteren naar de redenen waarom iemand zich verzet tegen (gedwongen) terugkeer.

Kerkgemeenschappen kunnen in praktische zin weinig betekenen voor vreemdelingen in detentie, maar kunnen wel blijven opkomen voor een restrictieve toepassing van detentie en voor een humane behandeling.

Voorbeelden van praktisch handelen door kerkgemeenschappen zijn:

- ontmoetingen met vluchtelingen en asielzoekers faciliteren, ook met vluchtelingen in vreemdelingendetentie
- lessen en trainingen, zoals taal- en fietslessen verzorgen
- opkomen voor bekeerlingen uit de kerkgemeenschap
- helpen bij het vinden van onderdak voor uitgeprocedeerde asielzoekers
- pleiten voor het recht op zinvolle dagbesteding voor uitgeprocedeerde asielzoekers
- opkomen voor asielzoekers die uitgezet dreigen te worden, als de kerkgemeenschap ervan overtuigd is dat die uitzetting in strijd is met de mensenrechten en de menselijke waardigheid
- een rechtvaardig asielbeleid bevorderen, met name bij dreigende terugkeer naar landen waar de veiligheid en voorzieningen in het geding zijn
- aandacht vragen voor situaties waarin de waardigheid van mensen wordt geschonden, bijvoorbeeld bij langdurig illegaal verblijf zonder uitzicht of bij specifieke medische problemen
- zorgdragen voor mensen in vreemdelingendetentie; pleiten voor een zeer restrictief gebruik van detentie en voor humane omstandigheden binnen detentie

Bij al deze activiteiten is het zaak aansluiting te zoeken bij andere, kerkelijke of niet-kerkelijke initiatieven, voor zover deze bestaan en samenwerking mogelijk is.

3 Betekenis voor de kerkgemeenschap zelf

De inzet voor – en het samen optrekken met – asielzoekers en vluchtelingen heeft ook altijd gevolgen voor de kerkgemeenschap zelf. Tussen haar idealen van compassie en rechtvaardigheid enerzijds en de praktische steun en activiteiten in de vluchtelingenhulp anderzijds ligt namelijk een rijke mix aan uitdagingen, vragen en ervaringen, die betekenis hebben voor (a) kerkelijke netwerken en initiatieven zelf (b) het geloof en vragen van (politieke en morele) zingeving (c) het positioneren binnen (en reflecteren op) rechtsstatelijke en kerkelijke structuren

De asielproblematiek en de bijbehorende dilemma's omtrent een rechtvaardige samenleving stimuleren daarbij het nadenken over 'wat kerk betekent'. Het zijn met name de volgende punten die aandacht vragen en bijzondere betekenis hebben voor de Raad van Kerken in Nederland:

a) *De inzet voor vluchtelingen en asielzoekers brengt nieuwe impulsen voor (het samenwerken van groepen en individuen binnen, tussen en buiten) kerkelijke gemeenschappen*

Kerken zijn instituties in beweging, in wisselwerking met sociale, politieke en juridische ontwikkelingen, en gedragen door zich veranderende (en migrerende) mensen. De asielproblematiek speelt hierbij een bijzondere rol.

Ervaringen met kerkasiel in het verleden – en ook recent bij het kerkasiel van de familie Tamrazyan in de Bethelgemeenschap in Den Haag – hebben laten zien dat ook de kerkgemeenschap zelf hierdoor transformeert. Mensen zetten zich samen voor

iets in en leren elkaar daardoor opnieuw kennen. Het gezamenlijke goede doel kan zo eerdere scheidslijnen overbruggen en breken helen. Er ontstaat meer begrip en tolerantie voor elkaar.

Leden van kerkgemeenschappen voelen zich soms echter beperkt in hun maatschappelijk optreden, omdat hun geloof – en religie in het algemeen – in de publieke ruimte geen vanzelfsprekende rol meer inneemt. In het maatschappelijk leerproces zijn geloofs- en morele vragen echter even belangrijk als de juridische werkelijkheid. Het is belangrijk om het gesprek over beide niet af te breken of één juiste manier van rechtvaardig handelen aan te moedigen. Het diaconale werk en de inzet op lokaal niveau laten zien dat de bloei van de samenleving vanuit alle kanten wordt bevorderd. De Raad van Kerken in Nederland hoopt dat dit een positief publiek verhaal mag worden.

b) *De inzet voor vluchtelingen en asielzoekers stelt gelovigen nieuwe vragen van (politieke en morele) zingeving*

Mensen die actief zijn binnen kerkelijke netwerken en initiatieven vertellen vaak over momenten waarin onrechtvaardigheid zichtbaar wordt. Bij dit laatste spelen grijpbare én ongrijpbare aspecten van intermenselijke relaties en instituties een rol. Rituelen, symbolen en andere religieuze expressies zijn belangrijk om deze aspecten van (de confrontatie met) onrechtvaardigheid te articuleren en kracht voor de omgang ermee te vinden. Hiervoor is in de seculiere publieke ruimte en het debat over migratie vaak onvoldoende ruimte. Religieuze expressies (gezing, kaarsen, bloemen, gebed) kunnen dan helpen om een al te

strikte scheiding van juridische, politieke en persoonlijke vragen en verantwoordelijkheden te doorbreken.

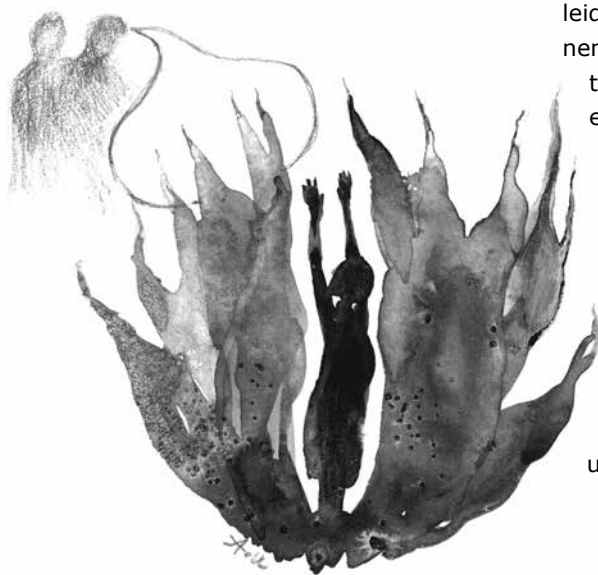
Daarnaast dreigt in het werk met vluchtelingen en asielzoekers vaak een pessimistisch beeld van Nederland en Europa te ontstaan. Hier kunnen het geloof en de persoonlijke inzet voor een andere mens een grote verandering betekenen. De diepe basis van geloof, hoop en liefde die christenen kenmerkt, geeft hen kracht om het uit te houden en vól te houden, ondanks een negatief politiek klimaat en een juridisch beperkend stelsel. Hoop doet leven!

c) *De inzet voor vluchtelingen en asielzoekers stelt vragen over de bijzondere rol van de kerk in de samenleving*

Kerken hebben een 'in-built momentum' van tegenstrijdigheid tussen het particuliere en

hun wereldwijde connecties en mondiale kijk op de schepping en een menswaardig leven, des te groter is de uitdaging om vragen over nationale grenzen en categorieën van exclusief burgerschap en nationaliteit te bespreken. Hierin ligt potentieel voor publieke debatten, kansen voor het nemen van verantwoordelijkheid waar andere instituties geen oplossingen zien, en openingen binnen, tussen en buiten kerken voor de complexiteit en leerprocessen die deel zijn van immigratie.

De lokale inzet voor vluchtelingen laat zien dat de polariserende werking van immigratie vaak uitsluitend politiek is en weinig met andere werkelijkheden te maken heeft. Hier ligt potentieel om een ander verhaal te vertellen. Om van de lokale inzet te leren, is het belangrijk om kritisch om te gaan met de extreme posities binnen het vluchtelingenvraagstuk. Want waar verschillen in opvattingen over asielbeleid in de samenleving leiden tot bijna onoverbrugbare scheidslijnen, vindt juist in de kerken de ontmoeting tussen de beide 'kampen' plaats. Het is een uitdaging om ruimte te creëren om hier het gesprek aan te gaan. Enerzijds is het begrijpelijk dat mensen die actief zijn in het vluchtelingenwerk, geen behoefte hebben om met tegenstanders te praten. Anderzijds liggen in deze gesprekken bijzondere kansen voor maatschappelijke debatten over migratie die moeten worden gevoerd. Kerkelijke instellingen kunnen deze bij uitstek faciliteren.

© Annemarie van Ulden

Jongeren ontmoeten elkaar in Den Haag

De Tafel van Hoop is een feestelijk maaltijdprogramma waarin verhalen, rituelen en alledaagse ervaringen een plek krijgen. Met je Tafelgenoten dompel je je onder in oude (Bijbelse) verhalen en (nieuwe) rituelen. Samen ontdek je wat ze te zeggen hebben in het dagelijkse leven. Met behulp van gespreksvragen wissel je ervaringen van hoop en wanhoop uit en bezin je je op je eigen bron van hoop. Tussen de gangen door klinkt er een verhaal of live muziek en is er ruimte voor oefeningen en rituelen. Met de Tafel van Hoop is drie jaar lang in een project van StekJong in Den Haag geëxperimenteerd, op tal van plekken binnen en buiten de kerken, ook buiten. Want de Tafel van Hoop verbindt mensen en biedt ruimte aan onverwachte ontmoetingen. Sinds begin 2019 kan iedereen zelf aan de slag: www.tafelvanhoop.nl.

Tot slot: perspectieven

Christenen raken vaak bij asielzoekers en vluchtelingen betrokken zoals de barmhartige Samaritaan bij de beroofde man naast de weg: het zien van de nood van een medemens doet een appel op ons; we raken bewogen en gemotiveerd om te doen wat nodig is. Vaak leidt dit tot praktijken die recht doen aan de menselijke waardigheid – en gelijkwaardigheid – van asielzoekers en vluchtelingen, en die compassie tot uitdrukking brengen. Dat is op zichzelf al een groot goed. Omgaan met kwetsbaarheid, en met kwetsbare mensen, behoort niet alleen tot de kern van ons mens-zijn, maar ook – zo wil de Raad van Kerken betogen – tot de essentie van ons kerk-zijn.

In deze brochure is de Raad van Kerken in Nederland dieper ingegaan op de bronnen die christenen kunnen inspireren om zich met asielzoekers en vluchtelingen te engageren. Vanuit verschillende invalshoeken – bijbels-theologisch, christelijk-sociaal en rechtsstatelijk – is duidelijk geworden dat onze bewogenheid en betrokkenheid oude en stevige wortels hebben in de kern van de Bijbel, in de christelijk-sociale ethiek, en in ons normatieve beeld van de democratische rechtsstaat. Deze bronnen kunnen ons ook bemoedigen om bij tegenspoed onze inzet vol te houden. Wat is de voorlopige opbrengst van onze reflecties?

Noodzaak

Allereerst: de inzet voor asielzoekers en vluchtelingen is noodzakelijk. Het gaat meestal om kwetsbare mensen die alles op het spel hebben gezet ter wille van een leven zonder oorlog, geweld en onrecht. Zij kunnen het niet redden zonder mensen die hen gastvrij opnemen en wegwijs maken

zowel in de samenleving als in contacten met de overheid.

Rechtmatigheid

Christenen leven en werken in een democratische rechtsstaat. In onze Nederlandse rechtsstaat geldt het recht voor iedereen, burger of niet. De rechtsstaat is qua strekking bovendien universeel, wat onder meer blijkt uit de Nederlandse inzet voor de internationale rechtsorde. De inzet van christenen voor asielzoekers en vluchtelingen is bij uitstek uitdrukking van deze universele strekking: wij helpen om dit wezenskenmerk van de rechtsstaat daadwerkelijk te realiseren.

Voor christenen is het recht bovendien bedoeld om de zwakkeren te beschermen. In de democratie geldt uiteraard het recht van de parlementaire meerderheid, maar de zwakkeren hebben en houden hun rechten. Deze rechten moeten beschermd en bevorderd worden. Ook hier zetten christenen zich van harte voor in. Hun praktijken zijn gericht op het verkleinen van de kloof tussen macht en recht die eigen is aan democratische rechtsstaten.

Doelen en effectiviteit

De inzet voor, en ontmoeting met, vluchtelingen heeft verschillende doelen. Ons eerste doel is het eerbiedigen van deze mensen in hun menselijke waardigheid als levende beelden van de levende God. Die menselijke waardigheid eerbiedigen we door met hen op te trekken, en hen niet uit te stoten. Een tweede doel is het tot uitdrukking brengen van onze compassie en barmhartigheid. Hierin schuilt ook de effectiviteit van onze praktijken: ieders waardigheid wordt gezien, geëerbiedigd en gewaardeerd.

Deze vorm van effectiviteit betekent helaas nog lang niet dat we ook altijd effectief in staat zijn om mensen die dat toekomt, aan een verblijfsvergunning te helpen. In deze zin blijven hoop en moed nodig, ook tegen de feiten in. Van de sociale vangnetten rond vluchtelingen en asielzoekers wordt in deze zin – net als van deze mensen zelf – veel veerkracht gevraagd.

Spirituele transformatie

Veel christenen ervaren het samen optrekken met asielzoekers en vluchtelingen als verrijkend. Het contact transformeert hen naar een diaconale spiritualiteit; het helpt lokale kerkgemeenschappen om in contact te komen met nieuwe gestalten van culturen en godsdiensten. Daarnaast helpt het hen om hun oorspronkelijke idealen een plaats, stem en uitstraling in de samenleving te geven. Het maakt kerken opnieuw, en op een positieve manier, zichtbaar. Daardoor heeft de inzet voor vluchtelingen

en asielzoekers zowel een diaconale als een missionaire betekenis.

Herontdekking van God

Uiteindelijk laat de ontmoeting met vluchtelingen en asielzoekers ons ook zien dat de kerk zelf nog als pelgrim op weg is, met een pelgrim-God die voor ons uit trekt en die hoop biedt in marginaliteit en ballingschap. God zelf blijkt al veel verder te zijn dan onze sedentaire geloofsgemeenschappen: Hij blijkt anders, en groter, dan wij durfden te geloven; ons hopen en handelen mag beantwoorden aan een liefde die de grenzen van ons voorstellingsvermogen ver te boven gaat. Daarmee ontdekt de barmhartige Samaritaan dat hij of zij niet alleen recht doet aan de naaste, maar ten diepste pas in die naaste God vindt en ook aan God recht doet, die – tot ieders verrassing – de Samaritaan precies zó transformeert naar zijn beeld en gelijkenis.

Bed-Bad-Brood boot Inlia

Begeleiding onderdeel Bed-Bad-Brood bij Inlia

INLIA vangt uitgeprocedeerde asielzoekers op in de Bed-Bad-Brood voorziening in Groningen. De opvang is geen doel maar een middel, om mensen een nieuwe kans te geven. Zoals bijvoorbeeld Sa'ir, een 21 jarige Rohingya. Zijn ouders zijn Myanmar ontvlucht toen hij nog een baby was. Ook toen werd de Rohingya-minderheid in het land al vervolgd. Via een lange weg kwam hij in Nederland aan. Hier hoopte hij een legaal bestaan op te bouwen. Maar zijn asielaanvraag is in eerste instantie afgewezen. De IND gelooft niet dat hij Rohingya is. Ondanks een brief van de Rohingya gemeenschap in Nederland die bevestigt dat dit echt zo is.

Bij Inlia krijgt Sa'ir de mogelijkheid om zich voor te bereiden op zijn verdere toekomst. Hij hoopt documenten te kunnen verzamelen die zijn afkomst bewijzen, en een nieuw asielverzoek in te kunnen dienen. Zonder de BBB+ (Bed, Bad, Brood en Begeleiding) van Inlia zou hij op straat leven zonder zicht op een toekomst.